

FENYŐ MIKSA: MAGYAR GYÁRIPAR

a sorra vesszük azokat a hatókokat, melyek a magyar gyáripár kifejlödésében közreműködtek, akkor tapasztalni fogjuk, hogy a természetadta előfeltételek mellett ugyanaz a lelki hajlandóság, mely ezer esztendőn át a történeti fejlődés acéllogikájával hajtotta a magyarságot a nyugati civilizáció felé s tette ennek részesévé, segített gyáripárt is teremteni a három bérce és négy folyó hónapban. Mert, hogy itt gyáripár fejlődött s úgy fejlődött, ahogy azt a háború kitöréséig tapasztalhattuk, ehhez az ország geográfiai adottsága kellett: a Kárpátok erdőségei, a gömri hegyek vasérctelepei, Máramaros sókincse, Erdély földgázterületei, a Bánság búzája, mindez a Duna, Tisza és mellékfolyóiknak ezüsthálózatával egy nagy-szerű egységben összefogva, ahogy azt Elisée Reclus százszor idézett megállapításában elismerte. És kellett hozzá az a szellem, mely Szent Istvánt a keresztény kultúra kreatív erejének felismerésére bírta s teleírta a magyar történelem lapjait azzal a mindmáig be nem fejezett küzdelemmel – mely ma talán aktuálisabb, mint valaha – hogy a nyugati szellemnek őrtállója legyen kelet felé, – hívják legyen ezt török imperializmusnak, orosz bolsevizmusnak vagy román korrupciónak. Ehhez a szellemhez hozzátartozott, hogy a magyarság a maga nyugati törekvéseinek érvényesítésében ugyanazokat az eszközöket keresse fejlődése számára, ugyanazokat az előfeltételeket teremtsen meg, tehát gazdasági berendezkedésében ugyanezt a koncepciót váltsa valóra, mely tőle nyugatra már

sikerrel végezte kultúrateremtő munkáját. És valóban, mihelyt az 1867-ben Ausztriával megkötött kiegyezés a magyarságot az 1848. évi szabadságharcra bekövetkezett politikai nyomás alól felszabadította, hozzájárult gazdasági restaurációjához, melynek legfontosabb, legkilátásosabb fejezete gyáriparának megteremtése, fejlesztése volt.

Nehéz feladat volt ez. Nem mintha hiányoztak volna ebben az országban az ipari tradíciók: már a XIV. században virágzó vas- és fémipar épült fel a hét alsómagyarországi és hét felsőmagyarországi bányaváros, az erdélyi bányák bányakincsein – arany-, ezüst-, réz-, vas- és ónbányáin –, igen szépen fejlődött az ötvösművészet, tímáripár, lenipár stb., – de jelentőssé ez iparok a Habsburgoknak Ausztria és Csehország ipara érdekében folytatott politikája folytán nem fejlődhettek. A Habsburg-politika törekvése az volt s ennek megfelelően konstruálták meg vám- és adóintézkedéseiket, hogy Ausztriából Magyarországra akadály nélkül legyenek szállíthatók az iparcikkek, Magyarországból Ausztriába ellenben csak a nyerstermények, míg a készáruk lehetőleg nem. A modern magyar állam kialakulása s ezzel a magyar gyáripar kifejlődése az 1867-iki kiegyezéssel kezdődik. A nehézségek, melyekkel e törekvésünkben megküzdeni kellett, még mindig rendkívüliek voltak. A hatvanhetedik kiegyezés Magyarországot Ausztriával közös vámterületbe illesztette, amelynek minden intézője úgy volt megteremtve, hogy az osztrák ipari termelés érdekeit szolgálja a magyar törekvések megnehezítésével. A kiegyezés gazdasági jellegű intézkedései Ausztriát favorizálták, a közös vámtarifa Ausztria iparának testére volt szabva, a közös hadsereg jelentős beszerzéseivel az osztrák ipart táplálta, és ha mégis a hatvanhét utáni Magyarország gyáripart tudott magának teremteni, ebben nagy része volt annak a meggyőződésnek, hogy a gyáripari termelés révén teremtett városi kultúra a legbiztosabban kapcsolja be ezt az országot a nyugati civilizációba. A magyar gyáripar fejlődésének első korszaka a kiegyezéssel kezdődik s körülbelül e század elején ér véget. Elsősorban a mezőgazdasági termelésre támaszkodó malomipar, szeszipar, cukoripar, söripar és más mezőgazdasági iparok keletkeztek, de emellett jelentősebb gyári vállalatok létesültek a vas- és gépiparban, a bőr-, textil-, kő- és agyagiparban stb. Az első ipari termelési statisztikai felvétel idején, 1898-ban, a magyar gyáripar 1,366,000.000 aranykorona értékű árut termelt, a bányáipar termelésének értéke nélkül. Eddig az időpontig az állam iparfejlesztésre, ipari oktatásra és munkásvédelemre (iparfelügyelet) összesen 24,382.000 aranykoronát fordított, kevesebb mint egy-negyed részét annak az összegnek, amellyel ugyanezen időszakban Ausztria támogatta a maga iparát. Az 1867-1899-ig terjedő időszakban a széntermelés 4 millió q-ról 55.2 millió q-ra, a nyersvastermelés 1868-tól 1898-ig 1,124.000 q-ról 4,694.000 q-ra, a szesztermelés 1869-től 1898-ig

32.000 hl-ről 117.360 hl-re, a budapesti malmok által megőrölt búzaliszt 1870-től 1898-ig 3,106.000 q-ról 6,075.000 q-ra, a cukortermelés 1867-68-tól 1898-99-ig 136.667 q-ról 1,970.841 q-ra, a sörtermelés 1868-69-től 1898-99-ig 625.868 hl-ről 1,566.251 hl-re emelkedett. A vas- és fémipar termelése már 1898-ban 181.9 millió aranykoronára, a gépgyártás értéke 170.9 millió aranykoronára rúgott s modern berendezésű vasipari üzemek mellett a magyarországi nagy gépgyári üzemek, ezek közül elsősorban a magyar technikai tudomány találmányai által világhírré jutott villamosipar komoly versenytársa volt a fejlett osztrák iparnak. Igen hátramaradt volt a textilipar, mely a gyapjúiparban a belföldi szükségletnek alig 10%-át, a pamut-, len-, kender- és jutaiparban 12%-át, a selyemiparban 2.3%-át fedezte, de a pamutiparon belül is a pamutszövés 3.4%-át tudta csak a belföldi szükségletnek ellátni. De más iparokban: a bútorigarban, a mezőgazdasági gépgyártó iparban stb. szintén mutatkozott a magyar ipar hátramaradottsága az osztrák iparral szemben.

1898 évtől új korszaka kezdődött az állami iparfejlesztésnek, amely különösen az 1907. évi III. t.-c. megalkotásával nyert nagyobb lendületet. 1898-tól 1914-ig, a háború kitöréséig, összesen 87 millió koronát fordított az állam az iparfejlesztés céljaira, adómentességgel és készpénzszubvencióval törekedvén valami kárpótlást adni az iparnak, hogy Ausztria versenyével szemben vámok nem védték. Az állami akció eredményeképp 1913-ban a magyar gyáripár által előállított termelés értéke már 3,396,000.000 aranykoronára rúgott. Különösen jelentős fejlődés mutatkozik a textiliparoknál, melyeknek évi termelése 37 millióról 85.6 millióra emelkedett. De ha nem is közvetlen állami támogatás révén, közvetve az állami iparfejlesztés eredményeként hasonló arányú fejlődés mutatkozik a vas- és gépiparnál és a többi iparoknál is, amely fejlődés egyik legfontosabb tényezője az volt, hogy az új Magyarország minden berendezkedésében, különösen pedig közlekedése kiépítésében a szállításokat a magyar iparnak biztosította, továbbá céltudatos politikai küzdelemmel elérte azt is, hogy a monarchia hadserege és haditengerészete részére eszközölt ipari beszerzésekből a kvótaszerű részesedés a magyar ipar számára biztosított.

A gyáripár fejlődésével kapcsolatosan vált lehetővé Magyarországon a modern gazdasági berendezkedés, elsősorban a székesfővárosnak szinte amerikai méretű fejlődése. A magyar gyáripár jelentős része közel 40%-a telepedett le a fővárosban és környékén, de a legjelentősebb vidéki városok: Pozsony, Temesvár, Nagyvárad, Kassa, Miskolc, Szeged stb. fejlődése is az ezen városokban települt iparvállalatoknak köszönhető elsősorban, amiáltal ezek a városok a kulturális élet gócpontjaivá is váltak. Az állami iparfejlesztés nemcsak, hogy nem hanyagolta el a nemzetiségi területeket, hanem jelentős áldozatokat is hozott, hogy ezeket a

területeket gyáripari alapítások révén kultúrtörekvéseinek körébe vonja, így az állami támogatással létesült textilipar jelentős része telepedett le nemzetiségi vidéken, a legnagyobb magyar textilvállalat, amely egymagában a pamutfonó orsóinak 50%-át képviselte s az egész monarchiának is egyik legnagyobb textilvállalata, a felvidéken, Rózsahegyén alakult, hasonlóképpen a legnagyobb gyapjúfeldolgozó gyár szintén a felvidéken, Zsolnán létesült, de ezeken kívül textilipari és más vállalatoknak egész sorát telepítette a kormány a nemzetiségi vidékekre, hogy ilymódon ezen vidékek nagymérvű kivándorlását csökkentse, lakosságának megélhetését, vagyonosodását biztosítsa. A rutén területeken a vegyipari vállalatok egész sorát alapította; az erdélyi földgázforrások feltárása után a kormány vette kezébe ennek a természeti kincsnek hasznosítását s kezdeményezésére Erdélyben a földgáz környékén jelentős gyáripari vállalatok alakultak: nitrogéngyár, cementgyár, üvegyár, szódagyár stb. A gyáripar fejlődése révén modern gazdasági berendezkedésével Magyarország, ha nem is előzte meg Ausztriát, de messze maga mögött hagyta a balkáni államokat. A háború kitöréséig a vasútvonalak hossza 19.723 km. volt, az utak hossza 43.629 km. Sokat tett a kormány a dunai hajózás fejlesztése érdekében s 1870 óta több mint 55 millió aranykoronát fordított a fiumei kikötő kiépítésére, amelynek forgalma ugyanezen idő alatt 1.7 millió q-ról 15.1 millió q-ra emelkedett. A gyáriparban foglalkoztatott munkások száma 1913-ban 392.939 volt, a bányaiparban foglalkoztatott kb. 90.000 munkáson kívül. Az 1910. évi népszámlálás szerint az ország lakosságának már 25.1 %-a foglalkozott bányászattal, iparral és forgalommal.

A trianoni békediktátum egy csapással végez ezzel a logikus felépítésű, a geográfiai, néprajzi, történelmi adottságokból fejlődött organizációval. A trianonutáni Magyarország gazdasági szervezete teljesen elűtő a régi Magyarország gazdasági struktúrájától: a megcsonkított Magyarország újra kezdhette a munkát, melyet 1867-től a háború kitöréséig igazán elismerésreméltó módon teljesített. De mennyivel szerencsétlenebb, kilátástalanabb körülmények között. Területének több mint kétharmadát, lakosságának több mint felét elszakították tőle. Jelentős erdőbirtokának 86%-át vesztette el és vált fában passzív területté, úgy, hogy évente mintegy 150 millió pengő értékű fabehozatalra van utalva, ami kereskedelmi mérlege passzivitásának egyik főforrása. Elvesztette vasércterületének jelentős részét, földgázát, sóját; elvesztette leggazdagabb gabonatermő vidékét s ha gépiparának nyolcvan százaléka a mai Magyarországon is maradt, elvesztette a perifériákon mindazokat a gyárakat, főleg vegyigyárakat, melyek gépiparát alimentálták.

Az új Magyarország új, megoldhatatlannak látszó problémák előtt állt. A megmaradt terület népsűrűsége – négyzetkilométerenkint 93,

holott a mezőgazdaság már 70-et is nehezen tud eltartani – jelentős középosztálya, melyet tetemesen felduzzasztott az elszakított területekről idekényszerített magyar intelligencia, – egy a normálisnál jóval nagyobb, a nagyhatalom idejéből ittmaradt hivatalnokkar – egyaránt az iparosodásra utalták, melynek tempójától függött, hogy miként tudja az ország kultúrigényeit kielégíteni és e révén nyugati kapcsolatait fentartani. Amit e téren ez az ország a trianoni szerencsétlenség óta művelt – a szomszédai gyűlölsége és intrikái ellenére, a világ közönyének közepette – az valóságos csodaszámba megy. Elvégezte mindazt a gazdasági átcsoportosítást, melyet az ország szétdarabolása szükségessé tett, cukoriparát, szesziparát nagy áldozatokkal újra kiépítette, malomiparát, melyet az ország szétdarabolása és a szomszédállamok kereskedelmi politikája gyökerében támadt meg, bár méreteiben jelentősen lefokozva, tartani igyekszik, gépiparának termelőképességét mind erősebben kihasználni próbálja, bányászata révén a szénimporttól függetlenítette magát, bőriparát exportiparrá igyekszik fejleszteni s végül a textiliparban foglalkoztatott munkások létszámát 1928. év végéig 16.000-ról 42.000-re, a termelés értékét 100 millió pengőről 343 millióra emelte. Az ország jelenlegi területén levő gyári vállalatok össztermelésének értéke 1927-ben 2,748,000.000 pengő volt az 1913. évi 1,901,000.000 pengő értékű termeléssel szemben; s míg az 1920. évi népszámlálás a bányászat, ipar és forgalom javára 30.1%-nyi lakosságot mutat ki, az 1930. évi népszámlálás ezt a számot jelentősen emelni fogja.

De bármilyen nagy erőfeszítéssel és kötelességtudással teljesíti is Magyarország önmaga és a nyugati civilizáció iránti kötelességét, mégis meg kell állapítani, hogy az ország mai struktúrája nem biztosítja fejlődésképeségét. Kereskedelmi mérlegének passzivitása, mely az 1928. évben 356 millió pengőt tett ki (az utolsó három esztendőben összesen 794 millió pengőt), úgyszintén fináncmérlegének a külföldi kölcsönökből, trianoni kötelezettségekből folyó passzivitása, középosztályának szociális megpróbáltatásai egyaránt utalnak arra, hogy itt valami nincs rendben, valami, ami belső gazdasági reformokkal már meg sem oldható. Magyarország kötelességszerűen folytatja munkáját mezőgazdasági termelésének feljavítása, gyáriparának további fejlesztése irányában, de a végső megoldást csak a trianoni szerződés méltányos revíziója hozhatja meg.

